

Türkiye'de Serbest Gazeteciliğe Adım: Yarı Özel Gazete CERİDE-İ HAVADİS

Hamza ÇAKIR

Türkçe olarak Osmanlı memleketinde ilk yarı özel gazete (Hükümet'ten yardım aldığı için böyle isimlendirilmiştir) olarak çıkarılan Ceride-i Havadis, 1 Ağustos 1840'tan 26 Eylül 1864'e kadar başlangıçta ayda üç defa yani on günde bir, 139. sayıdan itibaren ise haftalık olarak toplam 1212 sayı neşredilmiştir.

Gazetenin sahibi, 1815 yılında İzmir'e gelip yerleşen, daha sonra İstanbul'a giderek Amerika Birleşik Devletleri Sefareti'nde katiplik yapan ve ticaretle meşgul olan İngiliz William Churchill'dir.¹ Churchill, İstanbul'un yabancıların oturmasına izin verilen semtlerinden Kadıköy bahçelerinde avlanırken bir Türk çocuğunu kaza sonucu yaralayınca tutuklanıp biraz hırpalanır. Bunun üzerine İngiliz Büyükelçisi olan Ponsonby olayı siyasi bir şantaja dönüştürür ve kapitülasyon haklarına dayanarak bir İngiliz'in suçlu bile olsa tutuklanamayacağını ileri sürerek Osmanlı Devleti'ne bir nota verir. Konuya diğer Avrupa devletleri de karışınca Osmanlı Devleti dallanıp budaklanan bu olayın kapatılmasını sağlamak üzere

¹Yrd. Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi Öğretim Üyesi

¹Ziyad EBUZZİYA, "Ceride-i Havadis," Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, s. 406

Churchill'i serbest bırakır. Ardından dönemin Dışişleri Bakanı Akif Paşa hastalığı öne sürülerek görevinden uzaklaştırılır. Ayrıca bir de Churchill'den özür dilenerek tutukluluk tazminatı olarak kendisine pırlanta bir nişan, on bin kantarlık zeytinyağı ihracı için ferman ve bir de Türkçe gazete çıkarma imtiyazı verilir.²

Churchill, Akif Paşa sürgüne gönderilince gazete yayımlama imtiyazını kullanarak "Ceride-i Havadis" isimli bir gazete çıkarmaya karar verir. Bunun üzerine devrin padişahı Abdülmecit'e başvurarak gazeteyi çıkarabilmesi için kendisine yardım yapılmasını rica eder. Devletin resmi gazetesi Takvim-i Vekayi'nin azınlıkların çıkardıkları gazetelerin seviyesine ulaşamaması, Sultan Abdülmecit'i Churchill'in çıkaracağı gazeteyi desteklemeye yöneltir. Padişah Takvimhane Müdürlüğü'ne Ceride-i Havadis'e yardım edilmesi için emir verir. Gazetenin hurufatı ve diğer malzemeleriyle düzeltmenleri Takvimhane idaresi tarafından temin edilir.³ Ayrıca Churchill'in gazeteyi rahat bir şekilde çıkarabilmesi için kendisine her ay 7.000 kuruş maaş bağlanır.⁴

Churchill, kendisine sağlanan bu imkanlar sayesinde Ceride-i Havadis ilk sayısını 1 Ağustos 1840 tarihinde çıkarır. "Gazete" kelimesinin ilk defa kullanıldığı bu ilk sayısının "mukaddime" kısmında, gazetenin halkın bilgisini artırdığı, diğer ülkelerde olup bitenlerin nakledilerek halkta merak hisleri uyandırdığı ve bu yolla meslek ve ticaret hayatının geliştirilmesine yardımcı olduğu ifade edildikten sonra Takvim-i Vekayi'ye de değinilerek "... ve gerçi nezd-i Devlet-i Aliyye'de Takvim-i Vekayi nâmıyla bir adet gazete-i mutebere tab ve neşr

² Orhan KOLOĞLU, **Miyop Çorçil Olayı**, Yorum Yayınları, Ankara 1986, s. 33-55

³ EBUZZİYA, a.g.m., s. 406

⁴ **Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)**, İrade Hariciye

olunmakta ise de gazete-i mezkur resmi olmak münasebetiyle herbir güne vukûat ve ufak tefek havâdisâtı cami olmadığından bu misüllü havâdisât ve vukûat-ı cüziye derç olunarak bir adet gazete tab ve neşri..."⁵ Böylece gazetenin mukaddime kısmında hem Ceride-i Havadis'te yer alacak konular hakkında bilgi verilmekte, hem de ufaktan da olsa Takvim-i Vekayi'nin kuru içeriği eleştirilmektedir. Mukaddimenin son kısmına doğru gazetede yer alacak olan vukûat ve havâdisâtın dışında ayrıca "...memalik-i ecnebiyede vukubulan bazı havâdisât-ı nâfiâyı ve sair hüner ve maarife senayi ve ticarete dair ihbârât ve ifâdât-ı lâzimeyi hâvi olarak on günde bir çıkarılıp..."⁶

Böylece on günde bir çıkacağı haber verilen gazetede memlekette meydana gelecek olaylara yer verileceği gibi, yurt dışındaki faydalı olayların, hünerlerin ve eğitim, sanat, ticaret gibi alanlardaki gelişmelerin de işleneceği bildirilmiştir. Ancak gazete düzenli olarak on günde bir çıkarılamamıştır. 1840 yılının sonuna kadar 22, 1841'de 50, 1842'de ise ancak 51 sayı çıkarılmıştır.

Gazetenin ilk yıllarına ait sayıları Takvimhane mensupları tarafından çıkarıldığından tertip olarak Takvim-i Vekayi'ye benzer.⁷ Ancak gazetenin amele işlerinde genellikle Hıristiyan tebaanın istihdam edildiğini görmekteyiz. Ceride-i Havadis'in 1191. sayısında normalde gazetenin bu sayısının pazar günü çıkması gerektiği, ancak o gün Hıristiyanların "paskalya" bayramı olduğu ve gazetenin amele işlerinde özellikle çark bölümünde çalışan işçilerin büyük çoğunluğunun Hıristiyan olması gözönüne alınarak gazetenin bir gün önce çıkarıldığı yazılmaktadır.⁸

⁵ Ceride-i Havadis, Sayı Nu: 1, 1 Cemaziyelahir 1256 / 1 Ağustos 1840

⁶ Ceride-i Havadis, Sayı Nu: 1, 1 Cemaziyelahir 1256 / 1 Ağustos 1840

⁷ EBUZZİYA, a.g.m., s. 406

⁸ Ceride-i Havadis, Sayı Nu: 1191, 23 Zilkade 1280 / 30 Nisan 1864

Çoğunlukla dört sahife olarak çıkan gazetede yazı ve haberler üç bölümde ve üç başlık altında verilmiştir. "Havâdisât-ı Dâhiliye" bölümünde önce iradeler ve resmi haberler, ardından İstanbul ve yurt haberleri verilmiş daha sonra padişahın cülus ve doğum yıl dönümü veya seyahatleri münasebetiyle yazılan methiyeler, düşürülen tarihler ve kasideler yayımlanmıştır. Devletin resmi gazetesi Takvim-i Vekayi'nin düzenli olarak haftada bir yayımlanması sağlanamadığından idari haberler Ceride-i Havadis'e verilmeye başlanmış, bunlar da "Havâdisât-ı Dâhiliye" bölümünde yer almıştır. Bu tür resmi yazıları yayımlaması ve devletten maddi yardım görmesi Ceride-i Havadis'e yarı resmi bir hüviyet kazandırmış, gazete bundan dolayı yarı resmi gazete olarak anılmıştır. Gazetenin "Havâdisât-ı Hâriciye" bölümünde dış haberler yabancı gazetelerden tercüme edilerek verilmiştir. Üçüncü bölümünde ise ilanlar yer almıştır.⁹

Ceride-i Havadis, yarı resmi bir gazete olmasından kaynaklansa gerek halk arasında fazla rağbet görmemiş ve devletin de yapmış olduğu yardımı kesmesi üzerine 13 Mayıs 1843 tarihli 138.sayısıyla yayın hayatına son vermiştir. Daha sonra Churchill gazeteyi ikinci kez çıkarmaya karar verince yine devletten yardım almak için müracaatta bulunmuştur. Padişaha sunmuş olduğu arzıda gazeteyi kapatma sebeplerini anlatır ve isteklerinin kabulünü rica eder. Sebep ve isteklerini ise şöyle dile getirmiştir:

"...sene-i sâbıkalarda ber-mucebi kontrata taraf-ı saltanat-ı seniyyeden iane buyurulmuş idi lakin bir senedir ki kendi kendime çalışup çabalamış isem de el-yevm müşterisi üçyüze varmayup masarifatı ziyade olduğundan gayri çâkerilerinin kudretim kalmamağla geçen hafta tevkife mecbur olarak hâk-ı pâ-y-i âlilerine ifâde-i hâle ibtidar

⁹ EBUZZİYA, a.g.m., s. 406-407

eylemişimdir eğer sâye-i hazret-i şâhânede üç sene devletçe masârif edilmiş ve dört senedir meydana getirilmiş olup âsâr-ı sâire-i hazret-i padişahî gibi zamana ber-güzar olan Ceride-i Havadis'in mahvı murâd-ı âli ise başka olmadığı halde çâkerlerine sâbıkı vechile iane buyurulmadığı takdirce îrâd ve masârifî taraf-ı mîriden olmak üzere Ceridenin emr ü idâresinde ashab-ı münasip ve memurîn ve vülât ve mutasarrifin ve defterdârân ve muhassılın rüesâ-yı asâkir taraflarına verileceği sebeple bir iki bin adede kadar varacağından hâsılât-ı senevîsi üçyüz bin ğuruş demek olup masârifât-ı vâkıâsı olan mâhiye onbin ğuruşdan ma'da senede yüzseksen bin ğuruş kadar fazla kalacağı ve bu cihetle hem cerîde mahvolmamış ve hem dahi mîrî masârifa girmemiş olacağı derkâr ve yine çâkerleri şimdiye kadar olduğu vechile hıdmette kusur etmeyeceğim âşikâr ise de şâyed mîriden idâre muvafık-ı emr ü irâde olmadığı halde rızâ-yı seniyyeye tavâfuk ettiği takdirce masârifât çâkeriye medâr olmak üzere mevcut olan müşterileri sekizyüze kadar iblâğı irâde buyurulur ise ol vakt irâd ve mesârifâtı berâber olacağı ve sâye-i hazret-i şâhânede nâm-ı cenâb-ı pâdişâhiyle bede' ve icrâ olunmuş olan Cerîde de âlemde mahv olmayarak zemâne ber-güzâr olmak üzere ilelebed bâki kalacağı muhât-ı ilm-i âli buyurulmak için her ne kadar haddim değil ise de bermuktezâ-yı sadâkat-ı arz u ifadeye cesâret kilındı ol bâbda ve her halde emr ü irade hazret-i veliyyü'l-emrindir"¹⁰

Churchill padişaha sunmuş olduğu bu arzuhalinde kısaca şöyle diyordu: Gazetenin tirajı zaten üçyüzü zor buluyor. Devlet de yardımı kesince gazete satışından elde edilen para masrafları karşılayamaz duruma geldi. Bir yıl kendi imkanlarımla çıkarmaya çalıştım ama bu yükün altından kalkamadım. Onun için gazeteyi kapatmaya mecbur kaldım. Eğer dört senedir çıkmakta olan bir

¹⁰ BOA, İrade Hariciye

gazetenin mahvını istemiyorsanız, üst kademedeki devlet memurlarına zorunlu abone sistemi getirerek (tıpkı Takvim-i Vekayi'de olduğu gibi) tirajını iki binlere ulaştırın ve devlet eliyle yürütün. Böylece gazete masrafları karşılanmış hatta kara geçilmiş olunur. Yok eğer tekrar benim çıkarmamı istiyorsanız hiç olmazsa masraflara karşılık gelmek üzere gazetenin tirajını sekizyüzlere çıkartın.

Aslında Churchill bu arzıyla gazeteyi çıkarmaktan vaz geçmediğini, yardım edilirse tekrar çıkaracağını dolaylı da olsa söylemiş oluyordu. Zira kendisi de çok iyi biliyordu ki devlet Ceride-i Havadis'ten önce Takvim-i Vekayi'yi çıkarmış ve ağızına gözüne bulaştırmıştı. Devletin Takvim-i Vekayi'de bu dönemlerde uyguladığı zorunlu abone sistemi de zaten yürümüyordu. Kendisinin de zorunlu abone sistemini sekizyüze çıkartır ve bunu garanti ederseniz ben yürütürüm demesi de aslında yine para istemektir. Neticede Churchill'in bu görüşleri Meclis-i Mahsus'ta ele alınır ve müzakereler sonucunda şu karara varılır: Gazetenin kapanması uygun olmaz. Ancak gazete resmi olmadığı için de devlet tarafından idaresi yakışsız kalır. Hele tirajını sekizyüze yükseltmek için devlet eliyle memurlarına zorla abone ettirilmesi hiç olmaz. Öyleyse eskiden olduğu gibi para vermek en doğru yol. Bunun üzerine Churchill'e kaç parayla yürüyebileceği sorulur. O da ayda 2.500 kuruşla işler yoluna girer deyince padişah iradesiyle kendisine bu para bağlanır.¹¹

Bu sefer devletten koparmayı başardığı ayda 2.500 kuruşluk yardımla Churchill, 12 Ekim 1843 tarihli 139. sayısıyla Ceride-i Havadis'i yeniden yayın hayatına sokar.¹² 1864'te Churchill'in ölümü üzerine Ceride-i Havadis'i oğlu Alfred Churchill yürütür. Ancak gazetenin

¹¹ BOA, İrade Hariciye

¹² BOA, İrade Hariciye

ismini 1212. sayıdan sonra *Ruzname-i Ceride-i Havadis* olarak değiştirir.

Ceride-i Havadis daha çok politik, ekonomik ve dış haberlere ağırlık vermiş olmasına rağmen kamuoyu oluşturmada önemli bir rol oynayamadı. Ancak Kırım Savaşı (1854-1856) sırasında, Churchill'in bir İngiliz gazetesinin muhabiri sıfatıyla Kırım'a gitmesinden ve oradan gönderdiği haberlerin yer almasından sonra bir varlık gösterebildi.¹³ Çünkü halk kendisini yakından ilgilendiren Kırım Savaşı'yla ilgili bilgileri ancak bu gazetede bulabiliyordu. Bu ilgi üzerine "*Ruzname*" isimiyle günlük ilaveler çıkardı. Bu ilaveler ise sürekli olmamıştır. Ancak Şinasi ile Agah efendilerin 22 Ekim 1860'ta *Tercüman-ı Ahval*'i haftalık olarak yayımlamaya başlamalarıyla Churchill bu gazeteye karşı mücadeleye girişti. Daha önceleri önemli olaylar için çıkardığı "*Ruzname*" yi bu sefer günlük olarak yayımlamaya başladı. Çıkarılan bu ilave ise müstakil bir gazete gibi parayla satılmıştır. Bu da 121 sayı neşredildikten sonra "*Ruzname-i Ceride-i Havadis*" olarak değiştirilmiştir.

Ceride-i Havadis, iyi bir kamuoyu oluşturmamasına rağmen Osmanlı basınında birçok yeniliği uygulayan ilk Türkçe gazete olmuştur. İlk defa muhabir göndermesi, ilk ilave neşri, Galata'da Naum Tiyatrosu'nda oynanan piyeslerin Türkçe tercümelerinin verilmesi, hastalıklar hakkında açıklayıcı ve koruyucu bilgiler, ansiklopedik malumat, kitap şekline gelebilecek tefrika, okuyucu mektupları yayımlaması Ceride-i Havadis'in Osmanlı gazeteciliğine getirdiği yeniliklerdir.¹⁴

Ceride-i Havadis'in 74.sayısında yer alan bir ilanda 1258 Muharreminin başlarında lafzı Türkçe, harfleri

¹³Alpay KABACALI, **Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü**, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları Nu: 29, İstanbul 1990, s. 14

¹⁴EBUZZİYA, a.g.m., s. 407

Ermenice olmak üzere Ceride-i Havadis'in Ermenice bir nüshasının da yayınlanacağı, hatta bu hususta padişah iradesinin çıktığı ve bunun için de ilanlar bastırılıp dağıtıldığı haberi verilmektedir.¹⁵ Ancak biz, Ceride-i Havadis üzerine yazılan kitaplarda böyle bir bilgiyle karşılaşmadık. Kütüphanelerde de Ceride-i Havadis'in Ermenice basılmış herhangi bir sayısını bulamadığımızdan, gazetenin Ermenice sayısının çıkıp çıkmadığını bilemiyoruz.

Gazetenin Tirajı, Dağıtım Sistemi ve Fiyatı:

William Churchill Ceride-i Havadis'i çıkardıktan yaklaşık üç yıl sonra (1843'te) gazetenin yayını durdurur ve bunun sebeplerini ise Padişah Abdülmecit'e sunmuş olduğu arzuhalinde dile getirirken en önemli etkenin tiraj olayı olduğunu özellikle vurgulamıştır. Her ne kadar bu tarihlerde Ceride-i Havadis'in tirajının 150 civarında olduğu söyleniyorsa da¹⁶ Churchill'in ifadesiyle bu tiraj 300'e yakındı.¹⁷ Ancak 300 tirajlı bir gazetenin de masraflarını karşılaması imkansızdı. Hatta bu baskıların bir kısmı bazı devlet dairelerine ücretsiz olarak verilmekteydi.¹⁸ Gazetenin yeniden yayın hayatına başlaması ise Churchill'in ifadesiyle iki şekilde mümkündü. Ya devlet başlangıçtan beri verilmekte olduğu ve son zamanlarda kestiği aylık nakdi yardımı yeniden vermeli, ya da gazetenin tirajını devlet memurlarına getireceği abone sistemiyle 800'e çıkarmalıydı.¹⁹

¹⁵ **Ceride-i Havadis**, Sayı Nu: 74, 8 Muharrem 1258 / 19 Şubat 1842

¹⁶ Bu hususta bkz. M. Nuri İNUGUR, **Basın ve Yayın Tarihi**, Der Yayınları, İstanbul 1993, s. 182

¹⁷ BOA, İrade Hariciye

¹⁸ BOA, İrade Hariciye

¹⁹ BOA, İrade Hariciye

Başlangıçtan beri padişahın desteği ile çıkan ve gerek padişahın, gerekse iktidarın emellerine hizmette kusur etmeyen bir gazetenin kapatılması şüphesiz herşeyden önce padişah için iyi olmazdı. Padişahın reform hareketlerini ve siyasal gücünü içte ve dışta etkili kılmak için kamuoyu oluşturacak böyle bir gazetenin tirajını artırarak devam etmesi arzulanan şeydi. Ancak bunu halka zorla satmak imkansızdı. Churchill'in önerdiği devlet memurlarına zorunlu abone sistemi²⁰ ise daha önceleri devletin resmi yayın organı olan Takvim-i Vekayi'de denenmiş ve olumlu bir sonuç elde edilememişti. Ne yapacağına bir türlü karar veremeyen iktidar, gazetenin kapalı kalmasını da istemiyordu. Neticede gazetenin idari sıkıntısına katlanmaktansa mevcut tirajın sağlayacağı kamuoyu ile yetinilerek "ver kurtul" anlayışımız gereği Churchill'e aylık 2.500 kuruş yardımıyla gazetenin yayın hayatında kalması sağlanmış oldu.²¹

Osmanlı ülkesinde yarı özel olarak çıkan bu ilk Türkçe gazetenin toplum tarafından bu derece kayıtsız karşılanması insanı şaşırtmıyor değil. Bu ilgisizlik daha önce resmi kanallarla çıkarılan *Vekayi-i Mısriye*, *Vekayi-i Giridiye* ve Osmanlı Devleti'nin en büyük iletişim organı *Takvim-i Vekayi* için de geçerliydi. Öyleki Takvim-i Vekayi'nin masraflarının karşılanması için üst kademedeki devlet memurlarına zorunlu abone sistemi dahi getirilmişti. Resmi yollarla çıkarılan bu gazetelerin toplum tarafından satın alınmaması temelde içeriksel yapılarına, toplumdaki okur-yazar oranının düşüklüğüne ve gazete fiyatlarının pahalı oluşuna bağlanmıştır. Ancak Ceride-i Havadis Gazetesi dört sahifelik yapısı içerisinde yarı resmi olmasından ötürü olsa gerek resmi duyurulara belki biraz fazla yer vermiş olmakla birlikte onlardan farklı bir içerik ve

²⁰ BOA, İrade Hariciye

²¹ BOA, İrade Hariciye

üsluba sahipti. Halk resmi gazetede göremediği habercilik anlayışını, okuyucu mektuplarına yer verilmesi olayını, toplumdaki hastalıklar hakkında açıklayıcı ve koruyucu bilgileri, ansiklopedik malumatları bu gazetede bulma şansına sahipti. Bunların ötesinde gazetenin ilk sayısından itibaren özel girişimcilere ticari faaliyetleriyle ilgili her türlü reklam verme imkanını sağlaması normalde bu ilk yarı özel gazetenin büyük ilgi görmesini gerektirirdi. Ama böyle olmamış, gazetenin sahibi Churchill'in ifadesiyle tiraj 300'ü aşmamıştı. O günkü toplumun okur-yazar oranının çok düşük olmasından kaynaklandığı görüşüne gelince; Şüphesiz millet olarak tarihsel süreç içerisinde özellikle "avam" dediğimiz halk yığınları haber alma ve bilgi edinme ihtiyaçlarını şifahi yani kulaktan duyma yoluyla gidermeye çalışmışlardır. Ancak Ceride-i Havadis'in çıktığı sosyal ve kültürel ortamı gözönünde bulundurduğumuzda böyle bir tiraj, bu sebeplerin ötesinde bir anlam taşıyor olsa gerek. Zira gazete büyük bir nüfus potansiyeline sahip, kültürel ortamı yüksek, bürokrasinin kümeleştiği İmparatorluğun başkenti olan İstanbul'da çıkmaktadır. Sadece İstanbul'daki devlet memurları bu gazeteyi alacak olsa tirajın bu sayıyı aşması gerekir. Ama ne yazık ki ülke genelinde bu tiraj 300'ü bulmuyordu.

En önemli bir gerekçe olarak ortaya atılan ve rağbet gören diğer bir anlayışa göre ise, o dönemde gazete fiyatlarının aşırı yüksek olmasının alım gücünü olumsuz yönde etkilemiş olmasıdır. Halbuki bu dönemdeki devlet memurlarının maaşlarıyla gazete fiyatlarını karşılaştırdığımızda bunun da pek geçerli bir mazeret olmadığını görmekteyiz. Örneğin 1831'lerde Takvim-i Vekayi Gazetesi müdürünün aylık maaşı 4.000 kuruş, mütercim 2.500 kuruş, düzeltmenin 800 kuruş, kapıcının 250 kuruş, odacının 150 kuruştur.²² Gazetenin yıllık abone

²² BOA, DÜİT Kataloğu, Dosya Nu: 68, Gömlek Sıra Nu: 3-15

ücreti ise 120 kuruş olduğuna göre aylık bedeli 10 kuruş demektir. Gerçi gazete haftada dört gün çıktığından nüshası 2.5 kuruşa geliyorsa da aylık ödenen parayı esas almak gerekir. Zira gazeteler bollaşıp günlük çıkmaya başlayınca rekabetten nüsha fiyatları da 1 kuruşa inmiştir. Hesaplamayı abone ücretleri üzerinden yapacak olursak gazete müdürü aylık maaşının 400'de birini, mütercim 250'de birini, düzeltmen 80'de birini, kapıcı 25'te birini, odacı ise 15'te birini aylık olarak gazete bedeli olarak veriyor demektir. Bugün ise bir matbaa müdürü maaşının 22.6'da birini, bir öğretmen 16'da birini, bir kapıcı 10.6'da birini, bir odacı 9.3'ünü vermek durumundadır.

Bu karşılaştırma gösteriyor ki o günkü devlet memurlarının gazete alma imkanları bugünkü devlet memurlarından çok yüksektir. Bugün aylık 150 milyon maaş alan bir milletvekili bile maaşının 200'de birini aylık olarak gazeteye vermek zorunda. Halbuki yukarıda da söylediğimiz gibi o dönemlerde bir matbaa müdürü aylık maaşının 400'de birini gazeteye vermekte. Bunu halkın en tabii ihtiyacı olan ekmele kıyasladığımızda da durum pek farklı gözüküyor. Örneğin 1861'lerde bir kıyyelik²³ ekmele 100 para yani 2.5 kuruşken²⁴ (o günün bir ekmeği bugünün ortalama beş ekmeği demektir.) bir gazete 40 para yani bir kuruştur.²⁵ Bu da gösteriyor ki o günlerde bir ekmele fiyatına 2.5 gazete alma şansına sahipsin. Bugün ise tam tersine 2.5 ekmele fiyatına ancak bir gazete alabiliyorsun. Ekmeğin o günkü gramajıyla bugünkü gramajını bir de denkleyecek olursak o günlerde gazete fiyatlarının ekmeğe göre çok daha ucuz olduğu gerçeği ortaya çıkar.

²³ Kıyye: Osmanlı dönemi bir ölçü birimi olup, bugün 1 kıyyenin karşılığı 1 kilo 283 gramdır. Bu hususta bkz. Midhat SERTOĞLU, **Osmanlı Tarih Lügati**, Enderun Kitabevi, İstanbul 1986, s. 86

²⁴ **Ceride-i Havadis**, Sayı Nu: 1062, 15 Rebiyülahır 1278 / 20 Ekim 1861

²⁵ **Tercüman-ı Ahval**, Sayı Nu: 194, 20 Zilhicce 1278 / 18 Haziran 1862

Öyleyse ilk dönemlerde gazete tirajlarının bu denli düşük oluşlarını gazete fiyatlarının yüksek, okuma-yazma oranının ise düşük oluşu gibi iki temel unsura bağlamamak gerekir. Kanımızca asıl sorun, o günkü toplumun başlangıçta gazete okuma kültürüne yabancı oluşudur. Öyleki Churchill gazete okuma alışkanlığını topluma yaymak için kalabalık yerlere ücretsiz gazete bıraktırmış ve bu yolla da tiraj sıkıntısını aşmaya çalışmıştır. Bu yönde gazeteye vermiş olduğu bir ilanda kış mevsimi dolayısıyla halkın berber dükkanlarına toplanıp eğlendiği, bunun için de berber dükkanlarına birer adet Ceride-i Havadis'in ücretsiz dağıtılacağı haberini vermiştir.²⁶ Zaman içerisinde bu okuma sorunu başka gazetelerin de yayın hayatına girmeleriyle aşılmış ve 1860'larda tirajları on binleri bulan gazeteler olmuştur.²⁷ Bu da sorunun okur-yazar oranının ülkede düşük oluşuyla değil, başlangıçta gazete okuma kültürünün yok denecek kadar az oluşuyla izah edilebilir.

Churchill, Ceride-i Havadis'in tirajını artırmak için sadece gazetenin içeriğinde yukarıda saydığımız değişikliklere gitmek ve halkın toplandığı kalabalık yerlere gazete bırakarak gazete okuma alışkanlığını geliştirerek çözümlene yoluna gitmemiştir. Gazetenin abone ve dağıtım sisteminde de Takvim-i Vekayi'den farklı yöntemler uygulamıştır. Bilindiği gibi Takvim-i Vekayi'yi okumak isteyenler gazeteye bir yıl süreyle abone olmak ve parasını peşin yatırmak mecburiyetindeydiler. Parayı vermekle de iş bitmiyor, gazeteyi alıp okumak ta ayrı bir sorun oluyordu. Zira gazete yönetimi İstanbul dışındaki abonelerine gazetenin ulaştırılmasında kayıtsız kalmış, öyle ki okuyucuların bir yıllık gazeteleri gönderilmemişti. Bu hususta birçok şikayetlerin olduğunu yine Takvim-i Vekayi

²⁶ **Ceride-i Havadis**, Sayı Nu: 14, 11 Şevval 1256 / 6 Aralık 1840

²⁷ 1862'de Şinasi tarafından çıkarılan Tasvir-i Efkar'ın bir ara 24.000 tiraja ulaştığı hususunda bkz. KOLOĞLU, a.g.m., s. 77

sayfalarında görmekteyiz.²⁸ Churchill, okuyucuları zora sokan Takvim-i Vekayi'deki bu yanlış uygulamaları görmüş olacak ki, çıkarmış olduğu Ceride-i Havadis'te bu uygulamayı altı aya indirmiş ve bunu gazetenin ilk sayısında "mukaddime" kısmında okuyucularına duyurmuştur.²⁹ Ancak gazete 11 sayı çıktıktan sonra arzu edilen tiraja ulaşamamış olunulacak ki 12.sayıda yeni okuyucular elde etme arzusuyla şöyle bir ilan vermiştir:

"Birinci numara ile çıkan Ceride'nin mukaddimesinde beyan olunduğu üzere Ceride-i Havadis'in bir seneliği yüzelli ğuruş ve altı aylığı yetmişbeş ğuruş olup ibtidası cemaziyelahire olmağla zilhiccede altı ay tamam olacağından kime ceride verilür ise cemaziyelahirenin ibtidasından itibar olunur idi lakin ol vakitten berü birkaç ay geçmekle bundan sonra ceride almak isteyenlerden eski çıkanları dahi almak üzere altı aylık ister ise yine evvelki gibi yetmişbeş ğuruş i'ta edecek ve alacağı gündün zilhicce ayının hülulüne kadar müddetde çıkacak cerideyi isteyenler dahi ol müddete kadar kaç ise mâhiyesi onikişer buçuk ğuruş hesabıyla parasını i'ta edeceği ilan olunur"³⁰

Bu sayıdaki ilanla birlikte Ceride-i Havadis'in altı aylık uygulamadan da vaz geçtiğini, hatta aylık abone olma uygulamasını başlattığını söyleyebiliriz. Çünkü metinde "alacağı gündün zilhicce ayının hülulüne kadar" ifadesine yer verilmiştir. Bu ifade ve ifadenin devamından çıkarılan mana; aylığı oniki buçuk kuruştan yıl sonuna kadar hangi sayıdan başlamak istiyorsanız o sayıdan itibaren aylık abone olabilirsiniz demektir. Hatta Ceride-i Havadis'in 831. sayısında yer alan bir ilanda abone uygulamasının yanısıra günlük tek nüsha satışlarına da başlanıldığını görmekteyiz.³¹

²⁸ Takvim-i Vekayi, Sayı Nu: 644, 20 Zilkade 1278 / 19 Mayıs 1862

²⁹ Ceride-i Havadis, Sayı Nu: 1, 1 Cemaziyelahir 1256 / 1 Ağustos 1840

³⁰ Ceride-i Havadis, Sayı Nu: 12, 21 Ramazan 1256 / 16 Kasım 1840

³¹ Ceride-i Havadis, Sayı Nu: 831, 17 Şaban 1273 / 12 Nisan 1857

Gerçi Kırım Savaşı (1854-1856) sırasında Churchill'in İngiliz gazetesi muhabiri sıfatıyla cepheye gidip oradan savaş haberleri göndermesiyle Ceride-i Havadis'in tirajı suni olarak yükselmişse de bu uzun sürmemiştir. Hele 22 Ekim 1860'ta Şinasi ve Agah efendilerin *Tercüman-ı Ahval*'i haftalık olarak yayımlamaya başlamalarıyla Ceride-i Havadis'in tirajı daha da düşmüş, bu durum karşısında Churchill Türk basınında **ilk tiraj savaşını** başlatmak üzere haftalık Ceride-i Havadis'in yanısıra günlük "*Ruzname*" adıyla müstakil olarak satılan bir ilave yayınlamaya başlamıştır. Ancak gerek Ceride-i Havadis'in ve gerekse Ruzname'nin

Churchill tarafından çıkarılması okuyucuları "nasıl olsa her ikisi de aynı şeyleri yazmakta, ikisini birden neden alalım" düşüncesine sevk ederek ikisinden birini tercih etme yoluna gitmişlerdir. Böylece Ceride-i Havadis'in okuyucuları ikiye bölünerek bir kısmı Ceride-i Havadis'i, bir kısmı ise Ruzname'yi almaya başlamışlardır. Bunun neticesi olarak ta hem Ceride-i Havadis mevcut tirajını kaybetmeye, hem de *Tercüman-ı Ahval*'e rakip olarak yayımlanmaya başlanan Ruzname istenilen tiraja ulaşamamış oldu. Churchill bu durum karşısında Ceride-i Havadis'e bir ilan vererek bunların her ikisinin de içerik olarak birbirlerinden farklı olduklarını şu şekilde dile getirerek tirajlarını yükseltmeye çalışmıştır:

"Beher gün çıkarılmakta olan Ruznamelerde muharrer havadisın hafta Ceridelerine dahi derç olunacağını taşralarda bulunan bazı müşterilerimiz zannetmişler ise de Ruznameye tahrir olunan mevaddın Cerideye derç olunmayıp birisinde yazılan havâdis diğesinde tekrar olunmadığı malumları olmak üzre ihtâr-ı keyfiyete ibtidar kılındı"³²

Churchill, bu ilanla bir yandan kendi çıkarmış olduğu gazetelerin birbirlerinin tirajlarını etkilememesi yolunda okuyuculara böyle bir mesaj vermeye çalışırken, öbür yandan da asıl rakibi olan Tercüman-ı Ahval'i okuyucuların gözünde karalamaya başlamıştır. Bugün Türk basınında tiraj kavgası için yaşanan çamur atma ve rakiplerinin açıklarını kamuoyuna deşifre etme çabasının başlangıcını Türk basın hayatındaki bu ilk iki özel gazeteyle başladığını söyleyebiliriz. Örneğin Ceride-i Havadis'in 29. sayısında Tercüman-ı Ahval'i çıkaranlardan Şinasi'nin "Şair Evlenmesi" tefrikasını kocakarılar mahsus bir masal olarak okuyuculara lanse ederken, 1038. sayısında da Tercüman-ı Ahval'in 30. sayısında bulunan Habeşistan Krallığı ile ilgili taht kavgası haberinin bir cehalet örneği olarak baştan başa okuyucularına yanlış aktarıldığı vurgulanarak şöyle denilmiştir:

"... iş bu bentler mealleri serâpâ yanlış ve bî-vücut olmasıyla salı günü çıkacak Ruznamemizde ber- vech-i tafsil şerh ve hikaye olunacaktır"³³

Churchill, Ceride-i Havadis'in tirajını artırmak için gerek içerikte ve gerekse abone sisteminde de yeniliklere gitmiştir. İstanbul'daki abonelerine gazeteyi elden ulaştırma yöntemini getirmenin ötesinde, İstanbul dışındaki müşterilerine de posta aracılığı ile gazeteyi gönderme uygulamasını başlatmıştır. Ancak posta ücretlerini abonelerinden tahsil ettiği için birçok abone bu parayı ödemek yerine İstanbul'daki tanıdıkları aracılığı ile gazeteyi elde etmeye çalışmışlardır. Abonelerin posta ücretinden kaçarak böyle bir yolu seçmeleri bazen aylarca gazeteyle sahip olamama sıkıntısını doğurmuş, bunun neticesinde de zaten güncelliğini kaybetmiş haberleri okumaktansa aboneliklerini iptal ettirme yolunu tercih etmişlerdir. Gazete kültürüne henüz alışmamış böyle bir toplum için bunun

³³ Ceride-i Havadis, Sayı Nu: 1038, 24 Şevval 1277 / 5 Mayıs 1861

yani gazete okumanın aslında fazla bir önemi de yoktu. Ama Churchill mevcut tirajın azalmasını değil artmasını istiyordu. Öyle ki gazeteyi Mısır ve İskenderiye taraflarına dahi gönderiyordu.³⁴ Hatta İstanbul'un Anadolu yakasında bulunanların gazeteyi temin etmedeki sıkıntılarını da gözönünde bulundurarak Üsküdar'da Yeni Çeşme'nin alt tarafında yanmış olan Davut Paşa Camii'nin bitişiğindeki Tülbentçi Ali Efendi'nin dükkanını gazete bürosu haline getirterek her hafta salı günü çıkan gazeteyi aynı gün burada sattırmaya başlamıştı.³⁵ Bunun için de 1 Temmuz 1861 tarihinde Ceride-i Havadis'te yayımlanmış olduğu bir ilanda abonelerin posta ücretlerini ödeyerek güncel haberleri zamanında okumalarını ve başkalarını bu iş için zahmete sokmamalarını isteyerek şöyle demektedir:

“Taşralarda bulunan müşterilerimizden ekserisinin ceride ve ruznameleri sipariş ve havale ettikleri adamlarına verilmekte ve bazıları doğrudan doğruya postaya verilerek buldukları mahallere gönderilmekte olup bunlardan gelip alanların mesalih-i vakıalarıyla meşgul olarak çok vakit zamanıyla ahz ve irsal edememekte ve şuna buna kıraat ettirmek üzere bi'l- ita fersude ettirildiğinden başka posta günleri mektup yazmak veyahut yazdırmak telaşına düşerek o günün ruznamesi hafta-i âtiyeye bırakılmakta olduğundan ve ceridehaneden ahz edenler dahi bizim gibi posta ücreti vereceklerinden hem alıp göndermekte bulunanları işbu teabbüdden kurtarmak ve hem de müşterilerimize vakt u zamanıyla taze taze havâdis yetiştirmek için muvâfık-ı efkârları bulunanların bundan böyle gerek ceride ve gerek ruznameleri bilâ-âhır gönderilmek ve postanın çıkacağı günde çıkan ruznameyi dahi yetiştirmek üzere icap eden posta ücretinin irsal

³⁴ Ceride-i Havadis, Sayı Nu: 724, 29 Recep 1271 / 19 Ocak 1855

³⁵ Ceride-i Havadis, Sayı Nu: 831, 17 Şaban 1273 / 12 Nisan 1857

olunmasını veyahut bu taraftan havale kılınması hususunu ihtar ederiz”³⁶

Gazetenin **fiyatına** gelince: Bugünkü gazetelerde olduğu gibi Ceride-i Havadis'in fiyatı her baskısında açıkça yazılmamıştır. William Churchill gazeteyi çıkartmadaki amacını ilk sayıdaki mukaddime kısmında açıklarken, fiyatı ile ilgili bilgiyi de vermiştir. Başlangıçta on günde bir, daha sonraları haftada bir çıkarılan Ceride-i Havadis'in bir senelik abone bedeli 150, altı aylık abone bedeli ise 75 kuruş olarak belirlenmiştir.³⁷ Nüsha olarak satışının ise 3.5 kuruştan yapıldığını 831. sayıdaki bir ilanda görüyoruz.³⁸

Ceride-i Havadis'in fiyatının zaman içerisinde değişip değişmediğini bilemiyoruz. Gerek gazetede ve gerekse gazete ile ilgili yapılan çalışmalarda bu hususta herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Ancak Churchill'in ölümünden sonra oğlu Alfred Churchill tarafından Ceride-i Havadis, “Ruzname-i Ceride-i Havadis” olarak çıkarılmaya başlanınca, gazetenin isminin altında fiyatı da her sayısında açıkça yazılmıştır:

“Evvelbahara kadar haftada beş defa yani pazar ve cuma günleri müstesna olup Dersaadet'te Cağaloğlu semtinde tab ve neşr olunur ve bir seneliği ikiyüz ve altı aylığı yüz ve üç aylığı ellibeş guruştur ve beher nüshası altmışar paradır. Taşralarda bulunan müşterilere yalnız posta ücreti ilave olunarak doğrudan doğruya gönderilecektir...”³⁹

Metinde de anlaşıldığı üzere yıllık abone ücreti 1864'te 150 kuruştan 200 kuruşa, altı aylık abone ücreti de 75 kuruştan 100 kuruşa yükseltilmiştir. Ayrıca üç aylık

³⁶ Ceride-i Havadis, Sayı Nu: 1046, 22 Zilhicce 1277 / 1 Temmuz 1861

³⁷ Ceride-i Havadis, Sayı Nu: 1, 1 Cemaziyelahir 1256 / 1 Ağustos 1840

³⁸ Ceride-i Havadis, Sayı Nu: 831, 17 Şaban 1273 / 12 Nisan 1857

³⁹ Ruzname-i Ceride-i Havadis, Sayı Nu: 1, 21 Recep 1281 / 23 Eylül 1864

abone ücreti 55 kuruş ve nüshası da 60 para yani 1.5 kuruş olarak belirlenmiştir. Gazete 1128 sayı çıktıktan sonra nüsha fiyatının 60 paradan 40 paraya düştüğünü, abone ücretlerinin ise değişmediğini görüyoruz. Burada dikkati çeken husus gazete abone fiyatının otuz yıl sonra sadece % 25 artmış olmasıdır. Aslında dikkat edilirse burada bir yükselme yok, aksine % 150'lere varan bir azalma var. Zira yılda toplam 48 adet çıkan gazete için senelik 150 kuruş, diğer bir ifadeyle nüshasına 3.5 kuruş ödenirken; otuz yıl sonra yılda 240 sayı çıkan aynı gazeteye senelik 200 kuruş, diğer bir ifadeyle nüshasına 1 kuruş ödenmiştir.

Gazete fiyatlarının zaman içerisinde bu denli ucuzlaması, baskı sistemindeki gelişmelerden, kağıt fiyatlarının ucuzlamasından veya Türk parasının kağıdın ithal edildiği yabancı ülke paralarına karşı değer kazanmasından kaynaklanmıyor. Zira Avrupa'da kullanılan buharlı baskı makineleri ve dönme mekanizmasıyla çalışarak hızlı baskı yapan rotatif makinalar yerine bu dönemde bizde hala el tezgahlarında baskı yapılmaktaydı.⁴⁰ Öteyandan bu gazetelerde yayımlanan para borsasına baktığımızda da Türk parasının her geçen gün yabancı paralar karşısında değer kaybettiğini görüyoruz. Örneğin 1857'de 1 İngiliz lirası 147 kuruş, 20 Fransız francı 116 kuruş yaparken,⁴¹ yaklaşık beş yıl sonra 1 İngiliz lirası 190 kuruşa, 20 Fransız francı 150 kuruşa çıkmıştır.⁴² Demek ki para değer kazanmıyor, aksine değer kaybediyor. Durum böyle iken gazete fiyatları nasıl olur da ucuzlar gibi haklı olarak aklımıza bir soru gelebilir. Başlangıçta gazete sayısının artmasıyla bir rekabet ortamının oluşması fiyatları düşürmede rol oynamıştır gibi kolaycıl bir yaklaşım aklımıza gelebilirse de kanımızca

⁴⁰İNÜĞÜR, *Basın Tarihi*, s. 185

⁴¹*Ceride-i Havadis*, Sayı Nu: 859, 16 Rebiyülevvel 1274 / 4 Kasım 1857

⁴²*Ceride-i Havadis*, Sayı Nu: 1082, 18 Ramazan 1278 / 19 Mart 1862

bunun temelinde iki ana olgu yatmaktadır. Bunların birincisi ekonomik, ikincisi ise gazete işlevindeki anlayıştır. Ogün için devletin resmi yayın organı olan *Takvim-i Vekayi* ve yarı resmi *Ceride-i Havadis*'e karşı Türkçe basının ilk özel müteşebbisleri Agah Efendi ve Şinasi "*Tercümân-ı Ahval*" ve "*Tasvir-i Efkar*"ı çıkarırlarken Avrupa'da kullanılmakta olan yeni baskı teknolojisine borçlanarak veya yardım yoluyla yatırım yapmaktan kaçınmışlardır. Öyle ki Şinasi Efendi, padişahın 500 altınlık yardımını dahi "bu kadar parayla görülecek işim yoktur" diyerek reddetmiştir.⁴³ Zira böyle bir yatırım hem gazete fiyatlarına yansıtacak, hem de beraberinde ekonomik ve içeriksel bağımlılığı beraberinde getirecekti.⁴⁴ Aslında Türk basınının kuruluşunda böylesi bir feraset takdire şayandır. Çünkü içeriden veya dışarıdan alınacak ufak bir yardım gazetenin yayın politikasına baştan bir ipotek koydurmaktı. Ne yazık ki başlangıçtaki bu güzel anlayış çok fazla sürmemiş, 1870'de *Basiret* gazetesini çıkaran Ali Efendi Almanlardan almış olduğu ekonomik yardımın bedelini gazetesinde Alman taraftarlığı yaparak ödemiştir.⁴⁵ Bu tarihten itibaren günümüzdeki gazeteler de dahil olmak üzere belki istisnalar hariç, hemen hepsi de teknolojik olsun, parasal olsun veya başka yollarla olsun dışarıdan veya içeriden veya her iki taraftan yardım alarak bağımlı duruma gelmişlerdir. Örneğin Ahmet Emin Yalman "Benim çalıştığım bütün gazeteler İngilizlerden para alırdı" der.⁴⁶ İkinci olarak gazete işlevinin

⁴³Hasan Refik ERTUĞ, **Türk Basını Nasıl Doğdu ve Gelişti?** Türk-Amerikan Üniversiteleri Derneği Yayınları, İstanbul 1955, s. 178

⁴⁴Ekonomik ve içeriksel bağımlılık konusunda daha geniş bilgi için bkz. Ersan İLAL: **İletişim, Yıgınsal İletim Araçları ve Toplum, Kavramlar-Kurumlar-Kuramlar**, Der Yayınları, İstanbul 1989, s. 58-83

⁴⁵İlhan YERLİKAYA: **XIX. Yüzyıl Osmanlı Siyasi Hayatında Basiret Gazetesi**, Yüzüncü Yıl Üniv. Yayınları, Van 1994, s.32-33

⁴⁶Ersan İLAL, "Radyo ve TV'de Serbest Rejim ve Tekelci Rejim Karşılaştırması", **Çağdaş Gelişmelerin Işığında Devlet - Media**

olduğunu söylemiştik. Yine ilk özel Türkçe gazetelerimiz olan Tercüman-ı Ahval ve Tasvir-i Efkâr gazeteleri halkı aydınlatmak amacıyla ortaya çıkmışlardır. Bugünkü gibi ticari bir kaygıyla değil. Öyle ki Şinâsi Efendi oturduğu evin birinci katını matbaaya çevirmiş, gece gündüz hem matbaada çalışarak, hem de çıkarmış olduğu gazetede yazarak düşüncelerini topluma yansıtmaya çalışmıştır. Daha gazetesinin birinci sayısında gazeteyi çıkarmadaki amacını açıklarken: "Havâdis vermek, halka kendi yararlarına düşünmeyi ve kendi sorunları üzerinde durmayı öğretmek" olarak tanımlamıştır.⁴⁷

Ekonomik ve içeriksel bağımlılıktan uzak, para kazanmak için değil, sadece halka haber ve fikir vermek gayesiyle çıkan Türkçe basın bu ilk Türkçe gazeteleri paranın değer kaybına rağmen fiyatlarına zam yapmamışlar, bunun aksine kapanma pahasına da olsa düşüncelerini daha geniş bir kitleye ulaştırmada rakipleriyle yarışa girerek fiyatlarında sürekli indirmeye gitmişlerdir. Bugün ise maalesef basın sektörü olaya hep ticari yaklaştığından onlar için haber ve fikir arka planda kalmakta, saatte yüzbinler basan renkli baskı teknolojisini çok yüksek paralar ödeyerek dışarıdan getirerek reklam pastasından daha fazla pay almak için okuyucunun beynine değil gözüne hitap eden renkli resimler ve asparagos haberlerle para kazanma serüveni içerisindedir. Bu pahalı teknolojinin bedelini okuyucuya yüklemekle birlikte, ekmeğe zam yapılsa veya döviz biraz yükselse ithal kağıt fiyatları hemen bahane edilerek ay geçmeden gazete ücretlerine zam yapmaktalar. Türk toplumuna düşünce planında neler verebiliriz değil, ne kadar

---

İlişkileri, Hürriyet Vakfı Nisan 1988 Seminer Tutanakları, Hürriyet Ofset A.Ş., İstanbul, s. 48

⁴⁷ *Tasvir-i Efkâr*, Sayı Nu: 1, 29 Zilhicce 1278 / 27 Haziran 1862

koparabiliriz yarışı içerisinde süper marketçiliğe dahi soyundular.

Gazetede ki Reklamlar:

Churchill, Ceride-i Havadis'in "mukaddime" kısmında satılık ev, dükkan ve bunlara benzer akarı olanlar ile ev veya dükkanını kiraya vermek isteyenlerin gelip haber verdikleri durumda gazetede ilan olunacağını belirtmiştir.⁴⁸ Mukaddime kısmındaki bu açıklamayı yeterli bulmayan Churchill, aynı sayının üçüncü sayfasında bir önceki haberden sonra dikkati çekmek için biraz boşluk bırakarak aynı konuyu şu şekilde dile getirmiştir:

"İşbu gazetede ilan at deyu işaret olunacak sahifede satılık konak ve yalı ve bahçe ve arazi ve gemi ve kayık ve akarat ve at ve bargir ve araba velhasıl cemi satılık emlak cins ve nev' ve hudut ve semti ve resmiyle ne mahalde olduğu kimsenin tarifine hacet kalmayacak surette beyan olunacağı ve hangi iskele ve diyara gidecek gemi ve kervanlar var ise kalkacakları günü vakt ü saatiyle sebt ve tahrir kılınacağı derkar olmakla bu makule meramını ifade ve ilana rağbet edenlerin gazete haneye müracaat eylemeleri ihtar kılındı"⁴⁹

Bu durum Türkçe basında ilk defa bir gazetenin sayfelerini özel ilanlara açması demektir. Gerçi Ceride-i Havadis'ten önce Türkçe olarak yayımlanan *Vekayi-i Mısriye* ve *Takvim-i Vekayi*'de az sayıda da olsa ilanlara rastlanmış olduğunu bu gazetelerle ilgili bölümlerde dile getirmiştik. Ancak bu ilanlar daha önce de ifade ettiğimiz gibi resmi ilanlardı. Bu gazetelerin sayfelerinde özel ilancılığa yer verilmemişti. Türkçe basında ilk defa Ceride-i Havadis'in sayfelerini özel ilanlara bu duyuru ile açtığını

⁴⁸ Ceride-i Havadis, Sayı Nu: 1, 1 Cemaziyelahir 1256 / 1 Ağustos 1840

⁴⁹ Ceride-i Havadis, Sayı Nu: 1, 1 Cemaziyelahir 1256 / 1 Ağustos 1840

görüyoruz. Bu da onun yarı özel bir yapıda olmasından kaynaklanıyor olsa gerek.

Birinci sayıdaki bu duyurudan hemen sonra ikinci sayıdan itibaren gazetede özel ilanlar yer almaya başlamıştır. İkinci sayıdaki bu ilk ilanlar ise daha çok kiraya verilecek ve kiralanacak olan konak ve dükkanlarla ilgili ilanlar olup, dört sahifelik gazetenin aşağı yukarı birbuçuk sahifesini kaplamıştır. Gazetede en son haberler olarak yer alan bu ilan metinleri, gazetede diğer metinler gibi aynı puntoda yazılmışlardır. Ancak konuya yakından ilgi duyanların ilk bakışta dikkatlerini çekmek üzere iki gül resmi arasına "ilanat" yazıldıktan sonra ilanlar verilmeye başlanmış ve her ilan arasında da belirli ölçülerde boşluk bırakılmıştır.

Ceride-i Havadis'in üçüncü sayısına geldiğimizde ise bu tür ilanların dışında bugün reklam olarak isimlendirdiğimiz ticari bir ilanla karşılaşırız. Avrupa'dan getirtilip İstanbul Galata'da Perşembe Pazarı'nda İstampa dükkanı üzerindeki Serpuş Hanı'nda satılan Fransız işi duvar kağıtlarıyla ilgili bu reklam, özel teşebbüs tarafından verilmiş ve Türkçe basında yer almış olan **ilk ticari reklam** örneğidir. Reklam metninde aynen şöyle denilmektedir:

"Fransa kârî ve yeni resm olarak altun ve gümüş yıldız ile dallı çiçekler nakş olunmuş tavan ve duvara yapıştırılan kağıttan bu defa bir takım tuhaf ve nadide kağıtlar Frengistandan Dersaadete gönderilmiş olup Galatada perşembe pazarında İstampa dükkanı üstünde serpuş hanında Ohenbaç bazerganın mağazasında satılık olarak mevcut olduğu ve istekli var ise orada bulup mutedil fiyat ile satın alacağı haber verilmekle malum olmak için basılmıştır."⁵⁰

⁵⁰ **Ceride-i Havadis**, Sayı Nu: 3, 21 Cemaziyelahir 1256 / 20 Ağustos 1840

Ceride-i Havadis'te yer alan bu kağıt reklamından sonra gazetenin ilerleyen sayılarında hem "ilanat" antetinin giderek büyük puntolarla yazıldığını, hem de bir çok malın reklamının yapıldığını görmekteyiz.

